

Josep Pla

Visat núm. 2
(octubre 2006)
per Cristina Badosa

Josep Pla ens retorna una prosa manejable, alliberada de retòrica i arcaïsmes noucentistes. Una prosa viva que la pràctica del periodisme, l'esforç, la selecció i l'ordenació intel·ligent i la capacitat per transformar la parla del poble en discurs literari l'han convertit en un model per a les generacions posteriors d'escriptors.

Dues dates marquen la producció literària de Josep Pla, el 1925 i el 1965. L'ambició de deixar constància del seu temps en unes vastes memòries té la seva culminació en aquests dos moments, encara que abans de la publicació de *Coses vistes (1920-1925)*, i com fa preveure el títol, ja havia formulat repetidament aquesta voluntat. El 1921 havia expressat la seva preferència pel gènere memorialístic. El 1927 amb la perspectiva de l'obra publicada decideix continuar el projecte. Un projecte que no va poder reprendre fins a la postguerra. El 1965 va marcar una inflexió important, havia publicat trenta-set volums a l'Editorial Selecta, que tancaven el cercle obert el 1921. Però la seva ambició arribava fins a una obra encara més completa, que aplegués tota la seva experiència.

El 1966 va publicar *El quadern gris*, un dietari que havia començat el 1918, que li havia servit per trobar la veu narrativa i que havia acabat el 1965, un cop s'havia professionalitzat com a escriptor. El Pla madur s'havia reconegut en el personatge jove, ple de vitalitat i contradiccions, en l'antiheroi producte de la Primera Guerra Mundial. El dietari descriu un procés que havia començat amb la il·lusió i el desig per ser escriptor i que es tancava amb l'assoliment d'aquesta ambició, a partir de la perspectiva de més de quaranta-cinc anys de professió periodística i literària. L'autor és el constructor del jo narratiu, un personatge fictici que dona unitat a la dispersió d'opinions, comentaris, reflexions, per mitjà de la representació dramatitzada de l'acte d'escriure. La distància i l'ofici l'ajuden a crear el miratge de la proximitat, el lector es deixa atrapar pel joc, identificant-se amb el protagonista, amb qui comparteix angoixes i emocions. Amb aquest llibre Josep Pla obria la darrera edició de l'*Obra completa*, que el tindria ocupat durant la vellesa en l'escriptura inacabable de la seva vida i del seu país. Els temes tractats en aquest primer volum formen les constants de l'*Obra completa*, que aplega un material bàsicament aparegut abans de la Guerra Civil, que ha estat sotmès a revisions, reelaboracions i extensions contínues.

El temps i la memòria donen la perspectiva i el to de l'*Obra completa*, filtren les aspors de la joventut, fent, així, més humana i íntima l'aproximació a la realitat. Pla emprèn la darrera ordenació de la seva obra: dietaris, reportatges de viatges i guies, retrats, biografies, reportatges polítics, narracions, novel·les, poesia, assaig, des de la perspectiva del temps personal i sota el sentit de la tradició. Quaranta-quatre volums que recullen una infinitat de temes, locals i internacionals, la tradició i la crònica contemporània, l'entorn immediat, la història del país per mitjà de la vida dels personatges que han contribuït més activament en la seva construcció. En el seu afany per salvar la memòria de l'obra destructiva del temps, que ja havia plantejat el 1930 en el tercer volum de

Cambó, i que serà la idea medul·lar de tota la seva obra posterior, reuneix seixanta *Homenots* i un centenar de *Retrats*. L'objectiu és contribuir a la divulgació històrica, tot partint de la valoració personal. «La meua principal finalitat de la publicació d'aquests papers va adreçada directament a la joventut i està destinada a estalviar-li la injustícia de l'oblit» (*Homenots*, sisena sèrie, 1959, p. 5).

Salvar la història de l'oblit i, també, salvar el país davant les contínues transformacions. Josep Pla transcendeix el paisatge amb un sentit més profund, que va més enllà de la mera descripció. No es limita a buscar l'adjectiu més sorprenent o adequat per reproduir la realitat, sinó que vol trobar la raó de l'emoció que li produeix aquella realitat. Les reflexions culturals, polítiques, estètiques o morals, a partir de l'observació de la realitat immediata, tenen raó de ser per la necessitat de trobar el secret que amaga el seu ordre, el significat d'una impressió fugissera i colpidora, el comentari de les escenes de la quotidianitat, el moviment dels homes i les dones. Pla no es limita a ser-ne un cronista agut, sinó que és un referent imprescindible en l'anàlisi antropològica de Catalunya i els seus ciutadans.

Testimoni privilegiat dels grans esdeveniments anteriors a la Segona Guerra Mundial: París després de la Primera Guerra, Itàlia de la Marxa sobre Roma, Alemanya durant la República de Weimar i la depreciació del marc fins a l'arribada al poder de Hitler, la primera vaga general a Londres, l'adveniment de la República a Madrid; Josep Pla pot explicar la seva experiència d'Europa des de dues vessants que es complementen, la més íntima, en què la superposició de records, experiències i lectures es tradueixen en imatges carregades de sensualitat, i la perspectiva històrica, les referències constants a la situació política i econòmica, les reflexions socials, culturals.

Josep Pla crea un model de prosa perquè sap trobar la perspectiva davant la realitat, i això és a la base del seu estil tan personal. La relació amb la naturalesa li proporciona una capacitat de distanciament i relativització sobre el comportament humà. La ineluctabilitat dels fenòmens naturals passa per damunt de les pretensions humanes, un escepticisme existencial exposat seguint una estratègia lingüística, introduint frases fetes, dites populars, creacions individuals al discurs més retòric i científic, provocant el capgirament del significat que fa més evident l'absurditat i la feblesa del tòpic, de la hipocresia i de la vanitat humana. El contrast és a la base de les imatges, comparant els efectes de l'arquitectura o del paisatge amb els aliments, les actituds i els moviments de les persones amb els dels animals, els sentiments amb la qualitat dels objectes més casolans i humils o amb els fenòmens meteorològics. Utilitza tots els recursos comparatius i també l'adjectivació, la personificació, l'enumeració, amb frases curtes, juxtaposades, independents, sensuals, que provoquen la distorsió de la realitat aparent per descobrir-ne el significat més profund. Les observacions més crues de la realitat afavoreixen la reflexió moral o la desdramatitzen per l'humor.